Lausunto tulevaisuusvaliokunnalle

Asia: VNS 5/2018 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osa Ratkaisuja työn murroksessa

Valiokunta on pyytänyt lausuntoa em. asiasta erityisesti ”Työvoiman ammatillisen liikkuvuuden osatekijät ja ohjauskeinot” -hankkeen näkökulmasta. Totean aluksi, että hanke on vasta alkuvaiheissaan, joten lausunto perustuu hankkeen hyvin alustaviin ja osittaisiin tuloksiin. Tutkimushankkeen tavoitteena on tuottaa ajantasainen kuva työvoiman ammatillisen liikkuvuuden tasosta ja kehityksestä Suomessa sekä sen merkityksestä osana työvoiman kohtaanto- ja saatavuusongelmien ratkaisemista. Hankkeen lähtökohtana on sama havainto kuin Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osassa eli meneillään oleva teknologinen murros ja tuotannon uudelleenorganisointi ulkoistamisen ja globalisaation johdosta, jotka muuttavat työtehtävien sisältöä ja työvoiman kysynnän rakennetta. Monet perinteiset taidot ja ammatit tulevat tarpeettomiksi tai katoavat. Toisaalta niiden tilalle syntyy uusia ammatteja joissa vaadittavat taidot tai taitojen yhdistelmät voivat poiketa aikaisemmin vaaditusta. Kehityksen voidaan olettaa asettavan kasvavia vaatimuksia työvoiman ammatilliselle ja alueelliselle liikkuvuudelle.

Kuviossa 1 esitetään ammatillisen liikkuvuuden kehitys Suomessa ja Ruotsissa vuosina 2004-2015 Euroopan Unionin tulo- ja elinolotilaston (EU-SILC) aineiston perusteella. Ammatillista liikkuvuutta mitataan niiden osuutena kaikista työllisistä joilla ammatti vaihtuu kahden peräkkäisen vuoden välillä, kun ammatti on määritelty kaksinumerotasolla. Kuviosta havaitaan, *että ammatillisen liikkuvuuden taso Ruotsissa on viime vuosina ollut selvästi korkeampi kuin Suomessa.* Liikkuvuuden taso on ollut Ruotsissa myös melko vakaa, noin 25% työllisistä vaihtaa ammattia vuosittain. Suomessa puolestaan on selkeätä laskua alkuvuosien noin 15%:sta noin 8 %:iin ajanjakson lopussa.

Suomessa liikkuvuuden ja työttömyyden välillä on lievä käänteinen yhteys (työttömyysasteen skaala oikeassa asteikossa käännetty) eli liikkuvuus vähenee laskusuhdanteessa. Toisaalta liikkuvuus kääntyy laskuun jo 2006 ennen finassikriisin puhkeamista ja työllisyyden laskua 2008-2009. Ruotsissa ei vastaavaa yhteyttä työttömyyteen ole havaittavissa. Suomessa Aho ym. (2009) havaitsivat 1990-luvun laman aikaan samanlaisen laskun ammatillisessa liikkuvuudessa kun työttömyys kasvoi voimakkaasti. Kuvion 1. tarkastelu päättyy vuoteen 2015, joten on epäselvää onko Suomen liikkuvuus lisääntynyt samalla kun talous kääntyi kasvuun vuoden 2017 aikana. Koska Suomen ja Ruotsin työttömyysasteiden kehityksessä finassikriisin alkuvaiheessa (2009-2012) ei ollut merkittävää eroa, niin ero liikkuvuuden kehityksessä maiden välillä ei näyttäisi kuitenkaan liittyvän pelkästään työttömyysasteeseen ja talouskasvuun. *Mistä näinkin merkittävä ero ammatillisessa liikkuvudessa viime vuosina Suomen ja Ruotsin välillä johtuu, on toistaiseksi epäselvää*.

Toinen tapa tarkastella ammatillista liikkuvuutta on luokitella ammatit viiteen luokkaan (Q1-Q5) niiden keskipalkan mukaan. Tällöin voidaan tarkastella *ammatillista liikkuvuutta ammatillisessa hierarkiassa ylös- tai alaspäin palkkatasolla määriteltynä*. Lisäksi tarkasteluun voidaan ottaa mukaan siirtymät työttömyyteen (U) tai työvoiman ulkopuolelle (I) tai sieltä takaisin eri palkkatason ammatteihin. **Taulukossa 1** on esitetty EU-SILC aineistosta lasketut siirtymämatriisit kahdelle ajankohdalle: vuosille 2006-2007 ennen finanssikriisin alkamista ja vuosille 2014-2015 jolloin työttömyys huipentui ennen kääntymistään laskuun. Taulukossa on kullakin rivillä esitetty prosenttiosuudet niille, jotka olivat edellisenä vuonna (Status 1 year ago) tietyn palkkatason ammateissa (Q1-Q5) ja jotka olivat seuraavana vuonna (Status current year) joko saman palkkatason ammateissa, matalamman tai korkeamman palkkatason ammateissa, tai työttömänä tai työvoiman ulkopuolella. Taulukosta havaitaan, että *pysyvyys ammattihierarkian samalla tasolla on kasvanut* selvästi: kun 2005-2006 saman palkkatason ammateissa pysyvien osuudet olivat noin 75-84%, niin vuosina 2015-2016 osuudet olivat noin 82-91%. Vastaavasti *siirtymät korkeammin palkattuihin ammatteihin* (diagonaalin yläpuolella) *tai matalammin palkattuihin ammatteihin* (diagonaalin alapuolella) *vähentyivät* selvästi. Tämä heijastaa toisaalta edellä esitettyä yleistä liikkuvuuden vähenemistä, mutta lisäksi näyttää siltä että *ammatillinen dynamiikka eli liikkuvuus ammattihierarkiassa on samanaikaiseti vähentynyt*.

Ammattibarometri kertoo työ- ja elinkeinotoimistojen näkemyksen keskeisten ammattien kehitysnäkymistä lähitulevaisuudessa. TE -toimiston virkailijat arvioivat noin 200 ammatin *työvoiman kysynnän ja tarjonnan tasapainoa* ja sen kehitystä puoleksi vuodeksi eteenpäin. Jokaisesta ammatista arvioidaan, onko siinä pulaa hakijoista, liikaa hakijoita tai hakijoiden ja avointen työpaikkojen tasapaino. Työ- ja elinkeinotoimistot perustavat arvionsa työnantajilta ja työnhakijoilta haastattelujen ja työnantajakäyntien kautta saamiinsa tietoihin sekä mm. barometrien ja seurantajärjestelmien tietoihin. Ammattibarometri laaditaan kaksi kertaa vuodessa kattaen karkeasti alkuvuoden ja loppuvuoden. **Kuviossa 2** on esitetty hakutasapainon kehitys vuoden 2014 loppupuoliskolta vuoden 2018 loppuun. Kuvio kertoo niiden seutukunnittaisten ammattien osuuden kaikista seutukunta-ammatti-havainnoista, joissa on pulaa hakijoista, liikaa hakijoita tai hakutasapaino. Kuviosta nähdään, että sellaisten ammatti-seutukunta-solujen osuus joissa on *pulaa hakijoista, alkoi kasvaa vuoden 2016 loppupuolella*. Vastaavasti *liikaa hakijoita osuus alkoi vähentyä* ja tasapainoammattien osuus oli selvästi suurin ja suhteellisen stabiili, nousten kuitenkin hieman. Tämä kehitys on sopusoinnussa vuoden 2016 jälkeisen työllisyyden paranemisen kanssa.

Kiinnostavampaa on tarkastella, kuinka tämä hakutasapaino on kehittynyt *eri tyyppisiä tehtäviä* sisältävissä ammateissa. *Onko havaittavissa esimerkiksi voimakasta pulaa korkean osaamisen ammateissa ja suurta tarjontaylijäämää rutiiniammateissa*, kuten julkisuudessa usein esitetään. Tämän tyyppinen ajatus esiintyy ainakin implisiittisesti myös Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon suositusten taustalla. Vuoden 2014 loppupuolelta lähtien ammattibarometrissa on käytetty kansainvälistä ammattiluokitusta (ISCO), johon

voidaan soveltaa aikaisemmassa tutkimuksessa (esimerkiksi Böckerman ym. 2019) käytettyä ammattien tehtäväpohjaista uudelleen luokittelua kolmeen pääryhmään. *Abstraktit* ammatit ovat korkean osaamisen kognitiivisia ja interaktiivisia tehtäviä sisältäviä ei-rutiiniammatteja. Toisen ryhmän muodostavat kognitiiviset ja manuaaliset *rutiiniammatit*. Kolmas ryhmä koostuu henkilökohtaisia palveluja ja muita manuaalisia ei-rutiinitehtäviä sisältävistä *palveluammateista*, jotka ovat tyypillisesti myös matalimmin palkattuja**. Kuviosta 3** voidaan tehdä seuraavia huomioita:

- Vuoden 2016 jälkeinen muutos on *samanlaista kaikissa ammattiryhmissä eli ammatin osaamisvaatimuksilla tai palkkatasolla ei näyttäisi olevan merkitystä hakutasapainon kehitykseen.*
- Kyse lienee siis *enemmän suhdannevaihteluun liittyvästä yleisestä työvoiman kysynnän kasvun vaikutuksesta kuin osaamiseen liittyvistä pullonkauloista*. Jälkimmäisessä tapauksessa voisi olettaa, että pula hakijoista kasvaa erityisesti abstrakteissa ammateissa ja liikaa hakijoita osuus kasvaisi rutiiniammateissa.
- Vuosien 2014-2016 matalasuhdanteessa tilanne oli varsin stabiili kaikissa ammattiryhmissä ja *abstrakteissa ammateissa oli suurin liikaa hakijoita osuus, siis suurempi kuin rutiiniammateissa*. Myös tämä havainto näyttäisi olevan ristiriidassa puhtaan osaamiskapeikkoihin liittyvän selityksen kanssa.
- Kaikkein eniten pulaa ja vähiten liikaa hakijoita on ollut suhdannevaiheesta riippumatta matalapalkkaisissa palveluammateissa. Tämäkin viittaa siihen, *että työvoimapula ei kohdistu pelkästään korkean osaamisen ammatteihin*.

Tiivistettynä edellä esitetty tarkastelu näyttäisi viittaavan siihen, että *työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaanto-ongelmat eivät ole ainakaan pelkästään osaamiseen ja ammattien tehtäväsisältöihin liittyviä kapeikkoja*. Selonteon suositukset rakentuvat pitkälti ratkaisemaan osaamispulaan liittyviä ongelmia koulutuksen avulla. Niitä tarvitaan myös, mutta on syytä pohtia lisäksi muun tyyppiseen ammatilliseen työvoimapulaan liittyviä toimenpiteitä. Onko esimerkiksi matalapalkkaisten palveluammattien palkkataso riittävä houkuttelemaan työvoimaa niihin kasvukeskuksissa?

Tampereella 15.1.2019

Jari Vainiomäki, professori, Tampereen yliopisto

Kirjallisuusviitteet

Aho Simo, Virjo Ilkka ja Koponen Hannu, Ammatillinen liikkuvuus Suomessa 1989-2007, *Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja* 5/2009.

Böckerman, P. , Laaksonen, S. ja Vainiomäki, J. (2019), Does ICT Usage Erode Routine Occupations at the Firm Level?. Labour. doi:10.1111/labr.12137

Kuvio 1. Työvoiman ammatillinen liikkuvuusaste ja työttömyysaste, Suomi ja Ruotsi

Suomi

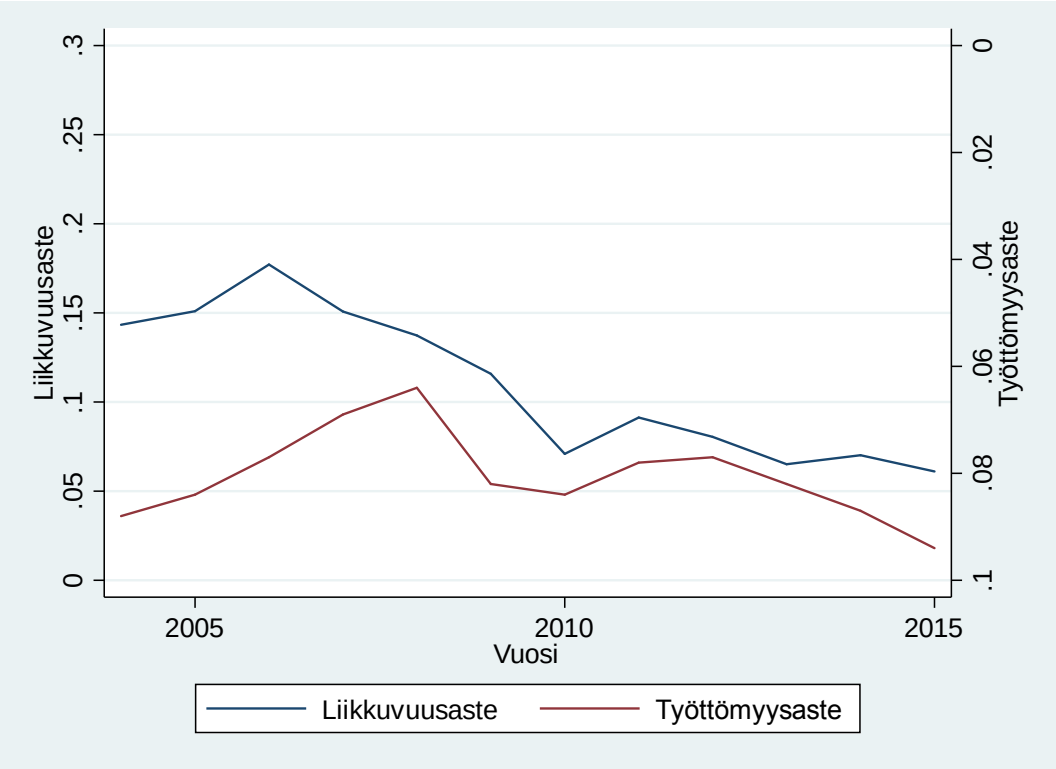

Ruotsi

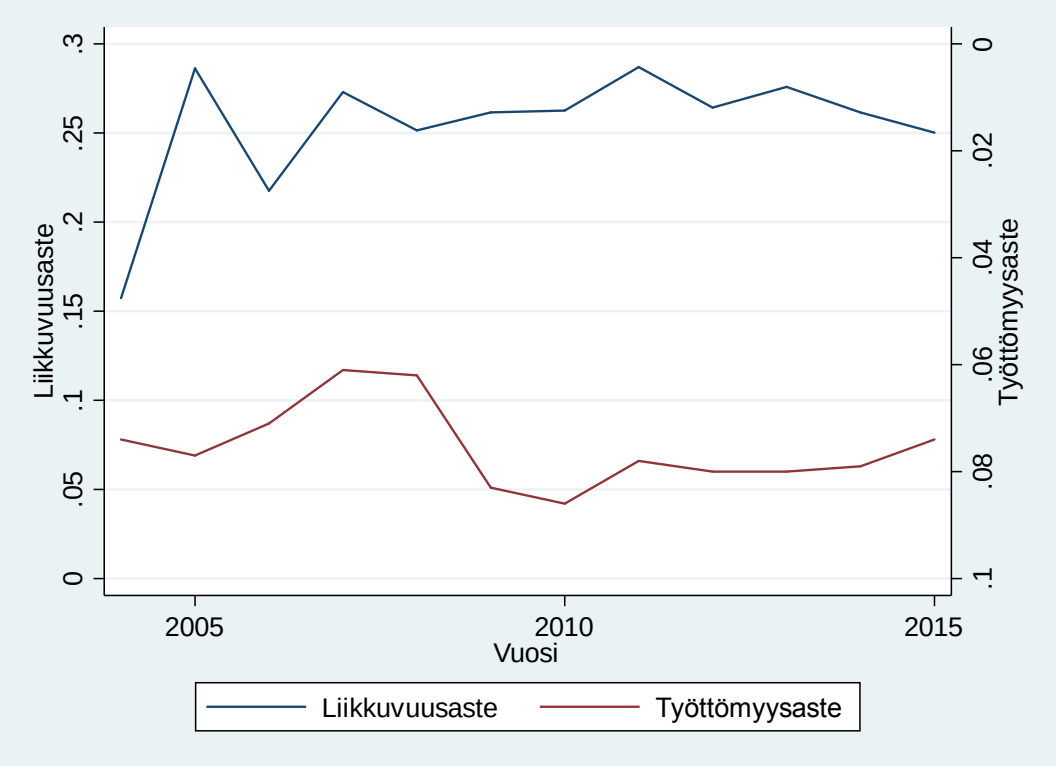

Kuvio 2. Kysynnän ja tarjonnan tasapainon kehitys 2014-2018 ammattibarometrin mukaan

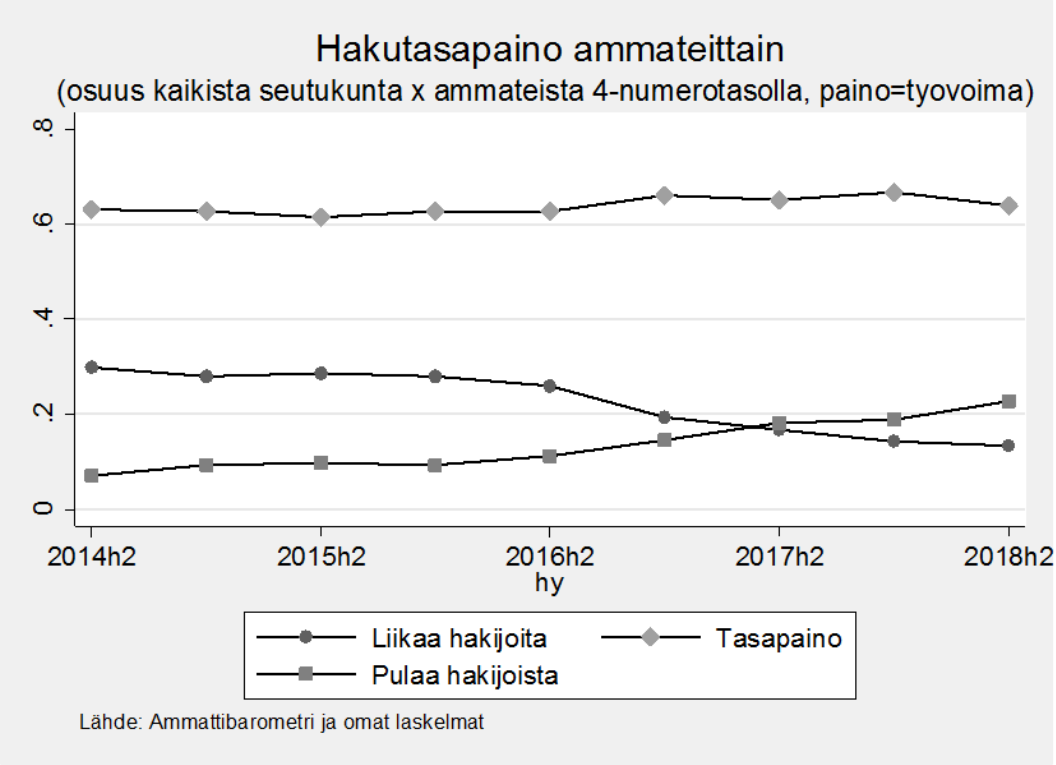

Kuvio 3. Liikaa hakijoita ja pulaa hakijoista osuudet ammattien tehtäväsisällön mukaan

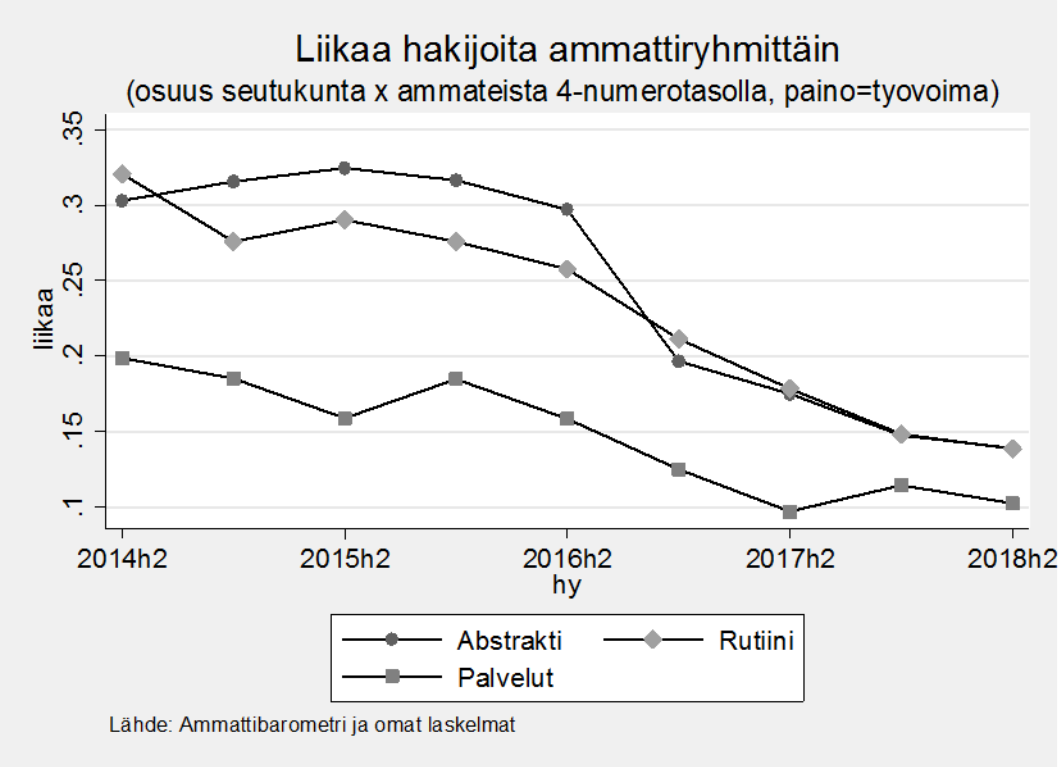

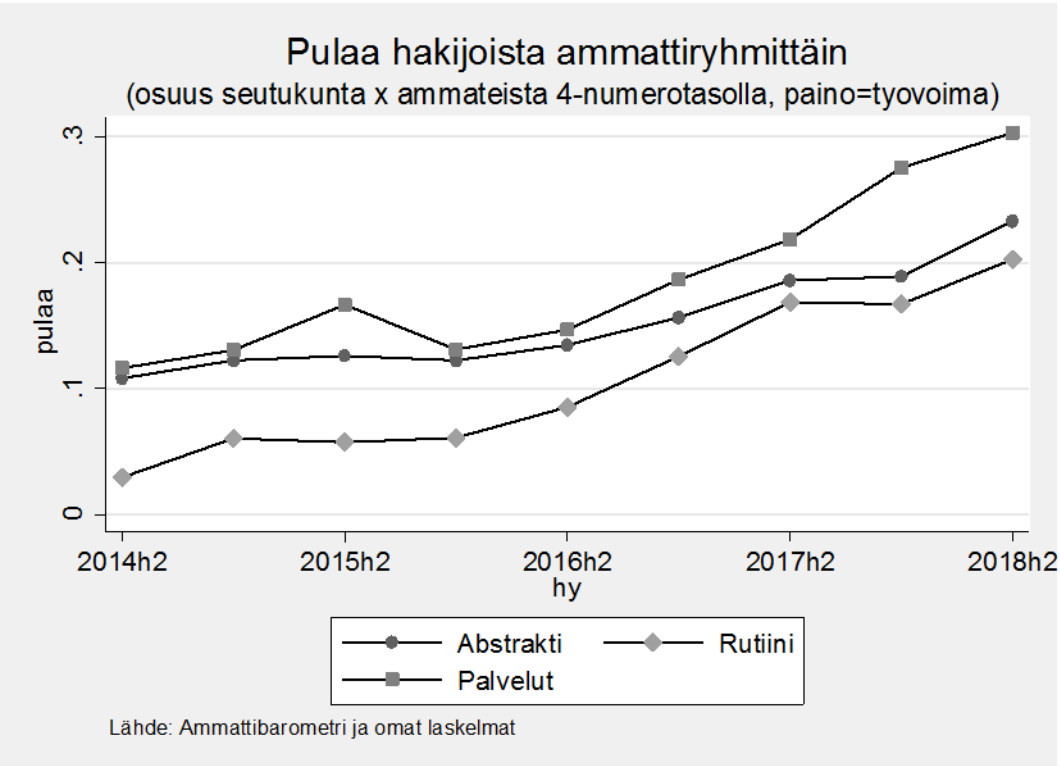

Taulukko 1. Siirtymämatriisit eri palkkatason ammattiryhmien välillä

		2006-2007							
		Status current year (%)							
		Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	U	I	Total
Status 1 year ago	Q1	77.52	4.74	3.73	1.73	1.52	3.84	6.92	100.00
	Q2	2.35	79.03	4.22	1.62	2.25	3.17	7.36	100.00
	Q3	3.43	3.45	75.11	3.78	3.41	4.65	6.18	100.00
	Q4	1.61	2.31	2.26	77.37	8.42	1.68	6.35	100.00
	Q5	1.13	1.62	2.51	5.48	84.17	1.56	3.52	100.00
	U	9.94	9.54	7.61	2.40	1.64	50.79	18.08	100.00
	I	5.20	6.58	4.48	3.76	1.80	3.99	74.18	100.00
	Total	13.56	15.79	13.35	13.88	13.35	6.73	23.34	100.00

		2015-2016							
		Status current year (%)							
		Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	U	I	Total
Status 1 year ago	Q1	82.70	2.68	0.39	1.00	0.28	4.40	8.55	100.00
	Q2	1.09	82.45	0.84	2.27	1.00	4.32	8.03	100.00
	Q3	0.86	0.63	88.65	0.33	0.61	3.67	5.25	100.00
	Q4	0.41	0.49	0.60	88.90	2.18	2.39	5.03	100.00
	Q5	0.26	0.78	0.10	1.68	90.76	2.53	3.90	100.00
	U	5.46	6.44	5.74	2.02	2.36	60.47	17.52	100.00
	I	5.60	4.14	2.47	3.20	2.83	6.86	74.89	100.00
	Total	13.33	12.58	13.53	14.19	13.90	9.23	23.23	100.00